

ΝΙΚΟΣ ΖΔΑΝΗΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΨΑΝΗ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ (1881-1899)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Επειδή οι περισσότερες πληροφορίες προέρχονται από τον λαρισαϊκό Τύπο της εποχής εκείνης,¹ θεωρώ σκόπιμο να αναφερθώ σύντομα στη λειτουργία και στη σκοπιμότητα αυτού την εποχή εκείνη.

Όπως συμβαίνει, κατά κανόνα, στον τόπο μας να ρέπουμε προς την υπερβολή, έτσι συνέβη και με την έκδοση των εφημερίδων στη Λάρισα, όταν, το 1881², απελευθερώθηκε από τον μουσουλμάνο δυνάστη.³ Από την ανυπαρξία του τοπικού Τύπου τα προηγούμενα χρόνια,⁴ παρατηρήθηκε την επόμενη 20ετία εκδοτικός πυρετός στον χώρο των εφημερίδων.⁵ Συγκεκριμένα, τα χρόνια αυτά στη θεσσαλική πρωτεύουσα των 20.000 περίπου κατοίκων, είδαν το φως της δημοσιότητας 25 τίτλοι εφημερίδων,⁶ από τις οποίες οι περισσότερες εκδίδονταν, όπως έγραψε σκωπτικά, ο γνωστότατος τότε στην πόλη εκδότης και δημοσιογράφος Θρασύβουλος Μακρής⁷ «άπαξ του έτους».

1. Σημαντικές πληροφορίες από τον λαρισαϊκό Τύπο που αφορούσαν τα εκπαιδευτικά πράγματα της Ραψάνης, την περίοδο που εξετάζουμε, δημοσιεύτηκαν στις παραπομπές της εισήγησής μου στα: *Πρακτικά του Α΄ Ιστορικού Συνεδρίου της Ραψάνης* (24 Νοεμβρίου 1996), Λάρισα 1997 (και ανάτυπο).

2. Με τη σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως της 2.6.1881, σε εφαρμογή της Συνθήκης του Βερολίνου του 1878, η οθωμανική αυτοκρατορία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει στην Ελλάδα την περιοχή της Άρτας στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία, εκτός από τις επαρχίες Ελασσόνας και της Δεσκάτης, που απελευθερώθηκαν αργότερα (6-9/10/1912).

3. Ο σωστός τυπικός όρος είναι οθωμανική αυτοκρατορία και όχι τουρκικό κράτος ή έθνος που καθιερώθηκε πολύ αργότερα ανεπίσημα με την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908) και επίσημα επί Κεμάλ Μουσταφά πασά (Ατατούρκ).

4. Δεν είναι γνωστή, τουλάχιστον σ' εμάς, έκδοση εφημερίδας στη Λάρισα, πριν από το 1881.

5. Την κρίσιμη τριετία (1878-1881), από την υπογραφή της Συνθήκης του Βερολίνου μέχρι την υπογραφή της σύμβασης της Κωνσταντινουπόλεως παρατηρήθηκε το φαινόμενο της αγοραπωλησίας κτημάτων μεταξύ οθωμανών αγάδων και ελλήνων «χρυσοκάνθαρων», κυρίως από το εξωτερικό, οι οποίοι χρηματοδότησαν αργότερα και την έκδοση εφημερίδων.

6. Προς διευκόλυνση του φιλόστορα αναγνώστη αναδημοσιεύουμε, στο τέλος της ανακοίνωσής μας, με κάποιες προσθήκες, το πρώτο μέρος του χρονολογικού πίνακα της έκδοσης των λαρισαϊκών εφημερίδων που δημοσίευσε ο *Ημερήσιος Κήρυκας* (18.12.1994).

7. Όπως οι περισσότεροι εκδότες - δημοσιογράφοι δεν ήταν Λαρισαίοι, έτσι και ο Θρασ. Μακρής ήταν «ξеноχωρίτης», από τα Κανάλια της Καρδίτσας.

Προς τι όμως αυτή η υπερβολή;

Δυστυχώς, όπως τις περισσότερες φορές συμβαίνει, έτσι και στην περίπτωση αυτή, η σκοπιμότητα έκδοσης και κυκλοφορίας μιας εφημερίδας ταυτιζόταν με τον οικονομικό και πολιτικό στόχο του εκδότη περισσότερο και όχι με την αντικειμενική παρουσίαση και θεώρηση των πραγμάτων της εκάστοτε επικαιρότητας.

Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, ότι αυτές οι λιγότερο εφημερίδες κυκλοφορούσαν για πρώτη φορά λίγο πριν από εθνικές ή τοπικές εκλογές και έπνεαν σύντομα τα λοίσθια, όταν, ιδιαίτερα, υποστήριζαν τα συμφέροντα εκείνων των χρηματοδοτών που θα έχαναν την εκλογική μάχη. Εντούτοις, υπήρξαν και περιπτώσεις που κάποια φύλλα αυτής της εποχής με τις πρωτόγονες τυπογραφικές εγκαταστάσεις και με τον περιορισμένο αριθμό συνεργατών, θα λέγαμε, και όχι έμμισθων δημοσιογράφων, κρατούσαν ενήμερους με αποκλειστική πληροφόρηση, λόγω έλλειψης άλλων μέσων, το περιορισμένο, έτσι κι αλλιώς, αναγνωστικό κοινό, κυρίως των πόλεων ή των κωμοπόλεων, όπως ήταν και η Ραψάνη των 2.000 περίπου κατοίκων την εποχή εκείνη στην οποία αναφερόμαστε.⁸

Η ΡΑΨΑΝΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΜΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΚΜΗ

Όπως είναι γνωστό, ιδιαίτερα στους μελετητές της τοπικής μας ιστορίας, η ακμή, όχι μόνο οικονομική αλλά και πνευματική αυτού του τόπου, συμπίπτει χρονικά στα χρόνια της οθωμανικής δουλείας σχεδόν σ' όλα τα μέρη. Δηλαδή, αρχίζει ή ακόμη καλύτερα ενισχύεται, στα μέσα του 18ου και σταδιακά υποχωρεί στις αρχές του 19ου αιώνα. Είναι η λεγόμενη περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, κατά την οποία, όπως στην Αγιά, στα Αμπελάκια, στην Τσαριτσάνη, έτσι και στη Ραψάνη ίδιες ή παρόμοιες οικονομικές συγκυρίες και δραστηριότητες βοήθησαν στην υλική και πνευματική ανάπτυξη των κατοίκων.⁹ Αναφέρουμε μερικές παραδειγματικές περιπτώσεις αυτής της ακμής. α) Σχετικά καλές αγροτικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία) δέντροκομία, μελισσοτροφία, σηροτροφία ιδιαίτερα. β) Δημιουργία βιοτεχνικών μονάδων, είτε σε ατομικό -οικογενειακό επίπεδο είτε σε συλλογικό (συντροφικές και συνεταιρισμοί, επωφελούμενοι από «προνομιακές» παραχωρήσεις των κατακτητών). γ) Έτσι, η σωστή παραγωγή με τον ορθολογικό τρόπο της διαχείρισής της οδήγησε τους κατοίκους και στο εξαγωγικό εμπόριο, που είχε σαν συνέπεια όχι μόνο οικονομικά οφέλη αλλά και πνευματικά.¹⁰

Γιατί όμως μετά από δύο γενεές άρχισε αργά αλλά σταθερά η παρακμιακή εποχή του 19ου αιώνα σχεδόν ταυτόχρονα στο μικροχώρο αυτό της Θεσσαλίας και όχι

8. Όχι μόνο η έκδοση τότε μιας εφημερίδας ήταν προβληματική, αλλά και η διακίνησή της εκτός της Λάρισας ήταν ακόμη πιο προβληματική. Γι' αυτό οι λιγοστοί αναγνώστες της επαρχίας διάβαζαν με καθυστέρηση τα νέα.

9. Ανέφερα αυτούς τους οικισμούς του Ν. Λάρισας, διότι έχουν τις περισσότερες ομοιότητες στις δραστηριότητες και στην πληθυσμιακή κατάστασή τους.

10. Αποτέλεσμα αυτών των δραστηριοτήτων υπήρξε και η εγκατάσταση πολλών Ραψανιωτών στο εξωτερικό, όπου διέπρεψαν και στα γράμματα.

μόνο;¹¹ Συνοπτικά τα αίτια εντοπίζονται και σε εξωγενείς και σε ενδογενείς παράγοντες. Αναφέρουμε μερικούς: α) Οι ναπολεόντειοι πόλεμοι.¹² β) Οι επιδημίες της εποχής. (πανώλης 1812-13).¹³ γ) Η λειτουργία βιομηχανικών μονάδων στην Ευρώπη.¹⁴ δ) Οι απελευθερωτικοί αγώνες (1821, 1854, 1878).¹⁵ ε) Τοπικές αρνητικές εξελίξεις, όπως π. χ. για τη Ραψάνη η ανεπιτυχής τελικά προσπάθεια του Αλή πασά των Ιωαννίνων να προσαρτήσει και την περιοχή αυτή στην επικράτειά του,¹⁶ παρά τα τρίχρονα μαρτύρια που υπέστη στα Γιάννενα ο δημογέροντας Βαρσάμης, αλλά και οι δηλώσεις και πυρπολήσεις τις οποίες γνώρισε αυτός ο τόπος το 1833 από την ομάδα του Κωτούλα Τζαχειλά¹⁷ και αργότερα, το 1878, από τους Τουρκαλβανούς,¹⁸ μετά την αποτυχημένη επανάσταση αυτού του έτους. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η πληθυσμιακή συρρίκνωση της Ραψάνης.¹⁹

Η ΡΑΨΑΝΗ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙ.

Όταν ο ελληνικός στρατός, στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 1881,²⁰ αντικαθιστούσε τους Οθωμανούς στην περιοχή, μπορεί να μην μπήκε στην «Ραψανόπολη»²¹ της ακμής, αλλά δεν έπαψε να είναι ακόμη μέσα στα πρώτα πέντε οικιστικά κέντρα του σημερινού νομού της Λάρισας. Έτσι, δικαιωματικά, η Ραψάνη ορίστηκε έδρα του Δήμου Ολύμπου που είχε στη δικαιοδοσία του την Αιγάνη, την Κρανιά, τον Νεξερό (Καλλιπεύκη), το Νυχτερέμι (Παλαιόπυργο) και τον Πυργετό, να εξυπηρετούνται από τις

11. Ίσως να ισχύει κάποιες φορές κι εδώ το γνωστό: Η πρώτη γενιά δημιουργεί, η δεύτερη διαχειρίζεται και η τρίτη διασπαθίζει.

12. Έπληξαν ιδιαίτερα το ευρωπαϊκό πιστωτικό σύστημα.

13. Τύρναβος, Ραψάνη, Τσαρτσάνη κ. ά. έκλαψαν εκατοντάδες νεκρούς από την επιδημία της χολέρας του 1812-1813.

14. Ιδιαίτερα η βιομηχανική παραγωγή νημάτων και υφασμάτων στην Αγγλία.

15. Τη μεγαλύτερη καταστροφή υπέστη η Ραψάνη μετά τη «μάχη της Ραψάνης» του 1878.

16. Κατάφερε όμως ο τύραννος να πάρει την περιοχή του Παλαιοπύργου.

17. Οι Ζαχειλαίοι ή Τζαχειλαίοι έλκουν την καταγωγή τους από την Καρυά του Ολύμπου και όχι από τη Ραψάνη, όπου κατά καιρούς είχαν την έδρα στο κόλι, δηλαδή στο τμήμα του αρματολικίου, του Κάτω Ολύμπου. Βλ. Κώστας Σπανός, *Ραψάνη*, 2 (1985) 29.

18. Κατά κανόνα, μετά από κάθε αποτυχημένη εξέγερση των Ελλήνων, ρήμαζαν πραγματικά αυτά τα μέρη οι Τουρκαλβανοί, ιδιαίτερα στην περίοδο του Αλή πασά του Τεπελενλή (1774 -1822).

19. Κι εδώ υπήρξαν υπερβολές, διότι έγινε λόγος για 7.000 κατοίκους γύρω στο 1800. Με βάση τον υπολογισμό των σπιτιών (650 X 6 άτομα) ο πληθυσμός πρέπει να ήταν στα χρόνια της ακμής κοντά στις 4.000.

20. Ο ελληνικός στρατός μπήκε στη Λάρισα, μετά από 494 χρόνια σκλαβιάς (1836/1837-1881), την 31η Αυγούστου και ταυτόχρονα σχεδόν (αρχές Σεπτεμβρίου) έγινε η εγκατάστασή του στη συνοριακή γραμμή, από την οποία η Ραψάνη απέιχε λίγα χιλιόμετρα.

21. Δανείστηκα αυτόν τον τίτλο από ένα δημοσίευμα της δασκάλας Αμαλίας Παπασταύρου για τη Ραψάνη στο περ. *Εστία* (Ιούλιος - Δεκέμβριος 1892) 268 -270.

υπηρεσίες της κεντρικής διοίκησης που είχαν έδρα τη Ραψάνη (Αστυνομία, Αγρονομείο, Ειρηνοδικείο, Ταχυδρομείο-Τηλεγραφείο).²² Επίσης εκτός από τη σύσταση των δύο δημοτικών σχολείων (αργένων και θιλέων) η σύσταση και η λειτουργία Ελληνικού Σχολείου (Σχολαρχείου) στη Ραψάνη,²³ που ήταν το μοναδικό στην περιοχή αυτή του Κάτω Ολύμπου, όχι μόνο συγκράτησε πληθυσμιακά τον τόπο²⁴ αλλά συνέβαλε αποφασιστικά στην επιστημονική ανέλιξη των κατοίκων, όχι μόνο της Ραψάνης, αλλά και της γειτονικής Κρανιάς. Επίσης η παραμονή στρατιωτών των παρακείμενων συνοριακών φυλακίων²⁵ και αργότερα του 7ου Ευζωνικού Τάγματος ενίσχυαν όχι μόνο την οικονομία του τόπου αλλά και το αίσθημα ασφάλειας των κατοίκων, που είναι απαραίτητο για την οποιαδήποτε πρόοδο.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΨΑΝΗ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙ.

Οι ειδήσεις, που στέλνονταν τηλεγραφικά από τη Ραψάνη στη Λάρισα και τα σχόλια, αφορούσαν κυρίως δραστηριότητες των ανθρώπων οι οποίοι σχετίζονταν με τους τομείς που προαναφέρθηκαν (διοίκηση, στρατό, εκπαίδευση) και σε μικρότερο βαθμό άλλες δραστηριότητες του δημόσιου και του ιδιωτικού βίου (ληστείες, προσωπικές διαφορές, εκκλησιαστικές υποθέσεις κ. ά.).

Χάριν συντομίας θα παραθέσω τηλεγραφικά, σχεδόν, και με χρονική σειρά κάποιες από αυτές τις οποίες αντέγραψα προ 15ετίας²⁶ σε τρεις από τις πρώτες και πιο γνωστές εφημερίδες της Λάρισας, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881.

Στην *Ανεξαρτησία*²⁷ της Λάρισας δημοσιεύεται στο φ. 95/15.9.1882 μακροσκελέστατη επιστολή για το συνοριακό επεισόδιο που συνέβη τις μέρες εκείνες στην περιοχή

22. Βλ. και *Θεσσαλικά Χρονικά*, έκτακτη έκδοση, Αθήνα 1935, 365.

23. Γυ' αυτό το θέμα περισσότερες πληροφορίες στα *Πρακτικά του Α' Ιστορικού Συνεδρίου Ραψάνης*

24. Τα επόμενα χρόνια, μετά το 1881, ο πληθυσμός είναι κοντά στις 2.000.

25. Στην μεθοριακή γραμμή του Κάτω Ολύμπου, από το 1881 έως το 1897, οι Έλληνες είχαν 32 σταθμούς από τη θέση Τρία Πλατάνια, κοντά στη θάλασσα, έως τη θέση Τρυπημένη κοντά στον Ξηριά του Τυρνάβου. Επίσης λειτούργησαν 5 τελωνεία στην παραπάνω περιοχή, στις θέσεις: Τρία Πλατάνια, Καραβίδα (κοντά στην Καλλιπεύκη), Μπαϊρακτάρη (πάνω από το Τσακίρι, στον αυχένα για τη Σκαμνιά), στο Μενεξέ - Μελούνα, προς την Τσαριτσάνη - Ελασσόνα, και στο Μπογάζι, από τον Τύρναβο για το Δαμάσι. Βλ. και Νίκος Η. Ζδάνης, «Η περιοχή του Αμπελώνα - Καζακλάρ στον πόλεμο του 1897», *Πρακτικά του Α' Ιστορικού Συνεδρίου: «Ο Αμπελώνας και η ιστορία του»*, Λάρισα 1995, 133 -150 με σκαρίφημα της μεθορίου του 1881 -1897 στη σ. 137.

26. Τα φύλλα αυτά των εφημερίδων, όπως και άλλων εφημερίδων της Λάρισας που εναπόκεινται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, μεταφέρθηκαν και στεγάζονται, μετά το 1992, στο παλαιό Καπνεργαστάσιο στην οδό Λένορμαν, στον Κολωνό της Αθήνας.

27. Η *Ανεξαρτησία* κυκλοφόρησε την 21 Νοεμβρίου 1881, δύο μήνες μετά την απελευθέρωση της Λάρισας και την κυκλοφορία της πρώτης εφημερίδας *Αστήρ της Θεσσαλίας* από τον Φωκίωνα Τσαπαλίδη.

μεταξύ ελλήνων και οθωμανών στρατιωτών. Αργότερα, στην ίδια εφημερίδα (φ. 112/14.11.1882) δημοσιεύεται η απόφαση για τη σύσταση δημοτικών σχολείων στον Τύρναβο, στη Ραψάνη, στην Κρανιά, στον Νεζερό και στον Πυργετό. Τον επόμενο χρόνο (1883) τα μεθοριακά επεισόδια επαναλήφθηκαν με επίκεντρο, αυτήν τη φορά, τον κοντινό μεθοριακό σταθμό Ζορμπάς²⁸ (φ. 160/8.5.1883).²⁹ Τον επόμενο μήνα του 1883 δημοσιεύεται αυτολεξεί η εξής είδηση: «τη γνωμοδοτήσει της Ιεράς Συνόδου απεφασίσθη ίνα τα εν τη περιφερεία της επισκοπής Πλαταμώνος³⁰ δύο μονύδρια, το μεν παρά την Ραψάνην τιμώμενον επ' ονόματι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος,³¹ το δε παρά τον Πυργετόν επ' ονόματι της Παναγίας, προσκολληθώσι αμφοτέρω μετά πάσης της περιουσίας αυτών εις την εν τη αυτή επισκοπή υπάρχουσαν μονήν Κομνήνειον την προσεπωνυμωμένην του Αγίου Δημητρίου».

Επειδή η εκπαίδευση αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα, η ίδια εφημερίδα φιλοξένησε επιστολή του διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Αρρένων της Ραψάνης, λίγο πριν ανοίξουν τα σχολεία, στην οποία επισήμανε τις κτιριακές ανάγκες και τις ελλείψεις σε προσωπικό (φ. 190/21.8.1883).³²

Στο τέλος αυτής της δεκαετίας (30.9.1889) πρωτοκυκλοφόρησε στη Λάρισα η εβδομαδιαία τετρασέλιδη εφημερίδα *Σάλπιγξ Λαρίσης*, η οποία, με κάποιες διακοπές, συνέχισε να εκδίδεται την επόμενη εικοσαετία.

Υπήρξε μία από τις καλύτερες και μακροβιότερες εφημερίδες της Λάρισας,³³ που στα 920 φύλλα της, συνολικά, βρίσκουμε σήμερα αποτυπωμένη μία πραγματικότητα των παππούδων μας η οποία, συμπληρωματικά με άλλες πηγές πληροφόρησης, συμπληρώνει το παζλ του πρόσφατου παρελθόντος. Συγκεκριμένα, για τη Ραψάνη πληροφορούμαστε στις αρχές του 1890 τον θάνατο του ιερέα Κωνσταντίνου Κακαφλέρα, σε ηλικία 90 ετών (φ. 18/30.1.1890). Τον επόμενο μήνα (φ. 20/14.2.1890) ενημερώνει τους αναγνώστες της ότι επέστρεψε από τη Ραψάνη στη Λάρισα ο καθηγητής του Γυμνασίου της Λάρισας Βασίλειος Ζησιάδης,³⁴ επειδή τις προηγούμενες μέρες είχαν δια-

28. Ο σταθμός αυτός, κοντά στην Αιγάνη, ήταν ο δεύτερος από την ανατολική πλευρά, προς τη θάλασσα.

29. Οι συγκρούσεις αυτές ήταν από τις σοβαρότερες που έγιναν στη μεθόριο αυτή.

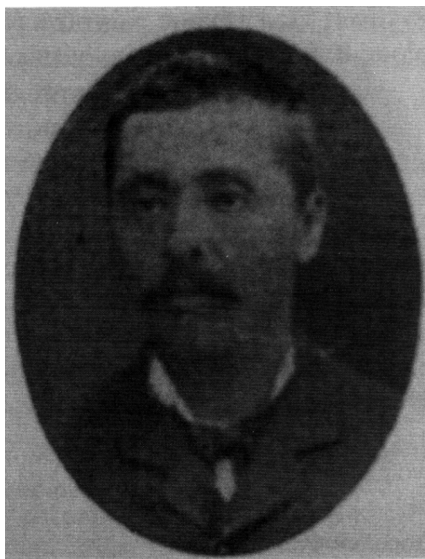
30. Τότε η περιοχή ανήκε ακόμη εκκλησιαστικά στην Επισκοπή του Πλαταμώνος.

31. Βρίσκεται στη βαθύσκιωτη χαράδρα, στα όρια Ραψάνης – Κρανιάς.

32. Ο μετέπειτα Ραψανιώτης δάσκαλος Γεώργιος Χριστοδ. Παρίσης έγραψε ότι με δωρεά του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Καλλινίκου (που καταγόταν από την Σκοτίνα της Πιερίας) κτίσθηκε μετά την πυρπόληση του 1878 διδακτήριο κάτω στα νοτιοδυτικά της πλατείας του Αγ. Αθανασίου, όπου δίδασκε με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο ο Γεροματσούκας και στη συνέχεια οι κανονικά διορισμένοι Γεώργιος Οικονομίδης και Δημήτριος Αγοραστίδης. Ήταν εξαιρεχής πρόχειρο και ακατάλληλο, αλλά για τους γνωστούς λόγους λειτούργησε ως το 1904. Βλ. Γεώρ. Χρ. Παρίσης, *Η Ραψάνη και η γειτονική προς αυτήν περιοχή του Κάτω Ολύμπου*, εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια: Βασίλης Γ. Παρίσης - Νίκος Γ. Παρίσης, Λάρισα 1998, 171.

33. Εκδότης της ήταν ο Μιχ. Τσόγκας.

34. Ο συνεπώνυμος και εξάδερφός του Βασ. Ζησιάδης, ο οποίος γεννήθηκε στη Ραψάνη

Ο Δήμαρχος Αργύριος Ζήλος

δάσκαλους, διότι ο μεν Δημ. Αγορασιτίδης «μετέρχεται τον τοκογλύφον, δανείζων με 30%» ο δε Γεώργ. Οικονομίδης ασχολείται με υποθέσεις, άσχετες δήθεν με το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, καλλιεργώντας κήπους κ. ά. Βέβαια, ο πληροφοριοδότης δεν σταματά εδώ, αλλά προχωρά σε υποτιμητικές κρίσεις και για τον χαρακτήρα των

κοπεί τα μαθήματα στο γυμνάσιο λόγω της ασθένειας ινφλουέντσας (γρίπης). Τον Απρίλιο (φ. 28/14.4.1890) αναγνώστης της εφημερίδας μεταδίδει αρνητική εικόνα του τότε δημάρχου της Ραψάνης³⁵ για υποτιθέμενη εκδικητικότητα έναντι των αντιπάλων του.

Όταν διάβαζα τον λαρισσαϊκό Τύπο της εποχής εκείνης, μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση, όχι μόνο ο ειδησεογραφικός του χαρακτήρας αλλά και ο έντονα παρεμβατικός, με θετική ή αρνητική διάθεση, στα πράγματα του τόπου. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό που έχει σχέση με τη Ραψάνη. Δηλαδή, ενώ στις αρχές Ιουλίου³⁶ του 1890 μας πληροφορεί η εφημερίδα για την ανοιχτή διαδικασία των εξεταζόμενων μαθητών και των τριών τότε σχολείων της Ραψάνης, η οποία διεξήχθη με μεγάλη επιτυχία, τον επόμενο Απρίλιο, του 1891, δημοσιεύει αρνητική κριτική για τους δημοδι-

το 1875, εκλέχτηκε επανειλημμένα βουλευτής της επαρχίας Τυρνάβου από το 1905. Βλ. *Θεσσαλικά Χρονικά* ..., σ. 350.

35. Αναφέρεται προφανώς στην περίοδο της δημαρχίας του Αργυρίου Ζήλου. Ο γιατρός Αργύριος Α. Ζήλος (Λάρισα 1854-1918) ήταν ένα από τα τέσσερα παιδιά του ευκατάστατου βυρσοδέψη πατέρα του, το σπίτι του οποίου βρισκόταν δίπλα στον ναό του Αγίου Αχιλλίου. Είχε τρία αδέρφια: το Γιώργο, το Γιάννη και την Ελισάβετ. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και νεότατος συμμετείχε στην επαναστατική κίνηση για την απελευθέρωση της Θεσσαλίας. Μετά τις σπουδές του εγκαταστάθηκε στη Ραψάνη, ασκώντας το επάγγελμα του γιατρού στην περιοχή του Δήμου Ολύμπου, του οποίου διετέλεσε δήμαρχος για μία 15ετία. Το 1893, σε ηλικία 39 χρόνων, νυμφεύτηκε την Ουρανία Βαλάση και απέκτησαν δύο παιδιά: τον Αντώνη (1894-1983) και τον Βασίλη (1898-1971). Μετά τον θάνατο της γυναίκας του (1899) νυμφεύτηκε, το 1904, την Μαρία Σάλτα (1875-1960), δασκάλα στη Ραψάνη, η οποία καταγόταν από την Θήβα. Μαζί της απέκτησε άλλα δύο παιδιά: τον Γιάννη (1905-1988) και τον Σωτήρη (1908-1978). Ο Αργύριος Ζήλος πολιτεύτηκε, ανεπιτυχώς, στις εθνικές εκλογές της 30.11.1902. Βλ. Δημήτρης Α. Μπάμπας, «Δύο προικοσύμφωνα Ραψανιωτών, ενός γιατρού και ενός βουλευτή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 62 (Λάρισα 2012) 287.

36. Οι καλοκαιρινές διακοπές των σχολείων άρχιζαν τότε συνήθως στις αρχές Ιουλίου, μετά τις εξετάσεις ενώπιον του κοινού που γίνονταν στο τέλος του Ιουνίου και στις αρχές του Ιουλίου.

δασκάλων, ότι δηλαδή βρίζουν τους μαθητές τους, είναι της παλιάς σχολής (sic!) και αγράμματοι (φ. 82/25.4.1891).³⁷

Δυστυχώς, αυτή η αντιπαλότητα σε όλα τα επίπεδα γίνεται, και κυρίως φαίνεται, πιο έντονη και ψυχοφθόρα στις μικρότερες κοινωνίες για ευνόητους λόγους. Για παράδειγμα, αναφέρω ότι μόνο σ' ένα φύλλο της λαρισινής εφημερίδας *Όλυμπος* (φ. 34/18.9.1893) δημοσιεύονται με το αρχικό γράμμα Φ δυο εικόνες της ραψανιώτικης πραγματικότητας που δυσφημούν όχι μόνο τα πρόσωπα, αλλά και τον θεσμικό ρόλο που υπηρετούν.

Ο άγνωστος, σε μας, Φ. κατακρίνει από τη μία εκείνους τους Ραψανιώτες οι οποίοι δημοσίευσαν στην εφημερίδα της Λάρισας *Νέος Αστήρ*³⁸ επικριτικά σχόλια για τη συμπεριφορά των στρατιωτών του 7ου Ευζωνικού Τάγματος, αδικώντας έτσι την εικόνα του ελληνικού στρατού, όπως και όσους τα βάζουν με τον ειρηνοδίκη της Ραψάνης, μειώνοντας έτσι το κύρος της Δικαιοσύνης, κι από την άλλη ο ίδιος στο ίδιο φύλλο κλείνει το γράμμα του με την εξής καταπληκτική παράγραφο: «Διά τα σχολεία της Ραψάνης φωνάζατε, των οποίων το μὲν Ελληνικὸν κατηργήθη χάριν οικονομίας, το δε Δημοτικὸν ἔχει τον κ. Χατσιμέμον εἰς το προαύλιον της σχολῆς μόνον δις της ἡμέρας ἐρχόμενον και ἐκλύοντα τους εν αὐτῇ μαθητάς, τους αγωγούς αὐτῶν εἶναι καλὰ ἡ πολιτικὴ».

Αυτὴν την αρνητικὴν εἰκόνα μεταδίδει και ο ανταποκριτὴς της *Σάλπιγγος* με το ψευδώνυμο Εστιαεὺς για τον ηλικιωμένο δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου της Ραψάνης Δ. Θηβαίῳ, όταν τελείωσαν οι εξετάσεις των μαθητῶν τον Ιούλιο του 1894 (φ. 245/24.7.1894). Βρίσκει μάλιστα την ευκαιρία να υπενθυμίσει στους αναγνώστες του το λαμπρὸ εκπαιδευτικὸ παρελθόν της Ραψάνης, σε ἀντίθεση με την κακὴ κατάσταση της εποχῆς του. Στα *Πρακτικά του Α' Ιστορικοῦ Συνεδρίου της Ραψάνης* στο τέλος της εισήγησής μου για το Σχολαρχεῖο της Ραψάνης εἶναι δημοσιευμένη μία ἐπιστολὴ κάποιου Ραψανιώτη, το 1893, που δείχνει την υπερβολικὴ ἀμετροπέειά του προς τον δάσκαλο Πανσανία Χατζημέμο.

Ὡστόσο διαβάζουμε και θετικὲς ἀνταποκρίσεις. Ἐτσι, ἡ ἀνωτέρω εφημερίδα (*Σάλπιγξ*, φ. 41/10.7.1890), σε προηγούμενο δημοσίευσμά της ἀναφέρει ὅτι ο ἐλληνοδιδάσκαλος Ἰω. Αθ. Δουμακῆς θήτευσε ἐπιτυχῶς στο Σχολαρχεῖο της Λάρισας, τα σχολικὰ ἔτη 1887-1889 και ὅτι το ἐπόμενο σχολικὸ ἔτος 1889-1890 ἄσκησε καθήκοντα διευθυντῆ στο Σχολαρχεῖο της Ραψάνης, ἐπιδεικνύοντας ζήλο στην ἀσκηση του εκπαιδευτικοῦ του ἔργου. Ἡ ἴδια εφημερίδα σε ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τη Ραψάνη (φ. 11.7.1892), ἀναφέρεται και πάλι στο Ἑλληνικὸ Σχολεῖο και στις εξετάσεις των μαθητῶν, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με ἐπιτυχία ἐνώπιον του κοινού. Ὅλοι οι παρευρισκόμενοι ἐντυπωσιάστηκαν ἀπὸ τις ἀπαντήσεις των μαθητῶν που «*υπερέβησαν παν ὄριον και αι οποῖαι υπερβαλλόντως ἐτίμησαν τον κ. Δουμακῆν*», διδάσκαλο και δι-

37. Πολλὲς φορές στον Τύπο της εποχῆς ἐκεῖνης υπῆρξαν χλευαστικὰ ἀρθρα και κριτικὲς για τις ἀπαράδεκτες διδακτικὲς μεθόδους στα σχολεῖα μας που οδηγούσαν τα ἐλληνοπούλα στον μιμητισμὸ και στην ἀγραμματοσύνη.

38. Ἀγνοοῦμε την ὑπαρξη αὐτῆς της εφημερίδας που ἐνδεχομένως διέκοψε την κυκλοφορία σύντομα, μέσα στο 1893.

ευθυντή του σχολείου.³⁹

Η ειρωνεία είναι ότι η κατάσταση χειροτέρεψε στη χώρα τα τελευταία αυτά χρόνια του 19ου αι., όχι μόνο λόγω της χρεοκοπίας, την οποία κήρυξε η κυβέρνηση του Χαρ. Τρικούπη, αλλά και λόγω - στη συνέχεια - και του μαύρου 1897 που είχε ως συνέπεια για τη Ραψάνη όχι μόνο τη λεηλασία της κωμόπολης από τους Οθωμανούς, τις βιαιοπραγίες εναντίον των κατοίκων, την κατοχή επί 15μηνο περίπου, αλλά και την απώλεια εδαφών των κατοίκων, λόγω της επαναχάραξης των συνόρων, με κερδισμένους τους Οθωμανούς τα επόμενα 14 χρόνια. Αυτή η ασφυκτική κατάσταση, η οποία δημιουργήθηκε μετά το 1897 για τους Ραψανιώτες, ώθησε πολλούς να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να επιταχυνθεί έτσι η παρακμή της.

Ο Τύπος της Λάρισας συνεχίζει να μας πληροφορεί για τις εξελίξεις στον τόπο αυτό στο τέλος του 19ου αι., όμως λόγω της νέας πραγματικότητας των συνόρων οι ειδήσεις αφορούν πιο πολύ τώρα δραστηριότητες των στρατιωτών αλλά και ληστρικές επιδρομές. Έτσι, η εφημερίδα *Σάλπιγξ* (φ. 463/7.3.1899) κάνει έκκληση προς το Υπουργείο των Στρατιωτικών να αποσταλεί και στα Αμπελάκια κάποιο τάγμα, όπως εστάλη πάλι το 7ο ευζωνικό τάγμα στη Ραψάνη, για να τονισθεί η οικονομία του χωριού. Την ίδια εποχή η εφημερίδα (φ. 464/14.3.1899) δημοσιεύει την είδηση από τη Ραψάνη, ότι επτά οθωμανοί στρατιώτες, που λιποτάκτησαν από την στρατιωτική τους μονάδα, παραδόθηκαν στις στρατιωτικές Αρχές της Ραψάνης, με το αιτιολογικό ότι τους κακομεταχειρίζονταν οι ανώτεροί τους.⁴⁰

Τον Οκτώβριο του 1899 την κοινωνία της Ραψάνης απασχόλησε η απαγωγή του Βασ. Κοτσούρη,⁴¹ του οποίου ο πατέρας είχε παντοπωλείο στην κωμόπολη, από κάποια ληστρική συμμορία, πιθανόν του περιβόητου Γκούτα (φ. 493/3.10.1899). Στο επόμενο φύλλο της *Σάλπιγγος* (φ. 494/10.10.1899) πληροφορούμαστε ότι η συμμορία του Γκούτα ζήτησε από τον Θ. Πλάκα, που έβασκε τα πρόβατά του στη θέση Παλιοχώρι⁴² της Τσαριτσάνης, «άρτον και δύο σφάγια για τον μουσαφίρη τους», δηλαδή τον Ραψανιώτη Βασ. Κοτσούρη. Η υπόθεση αυτή απασχολεί την εφημερίδα και στα επόμενα φύλλα της. Μαθαίνουμε ότι μέσα στον Οκτώβριο η συμμορία του Γκούτα «επισκέφθηκε» ποιμνιοστάσια στη Μονή του Αγίου Διονυσίου Λεπτοκαρυάς⁴³ λέγοντες εκεί «(...)Τι να σου πω, ευρήκαμεν τον μπελά μας με τούτον τον σκλάβον (εννοώντας τον Κοτσούρη). Εγράψαμεν στον πατέρα του στη Ραψάνη και ακόμη δεν απάντησε. Τα αποσπάσματα μας έχουν κατά πόδι. Τι θα γίνη ο θεός ξέρει (...)» (φ. 495/17.10.1899).

39. Θανάσης Δουμακής, «Το Ημερολόγιον του ραψανιώτη ελληνοδιδασκάλου Ιωάννη Αθ. Δουμακή (1869-1952)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 60 (2011) 193.

40. Τέτοια περιστατικά, δηλαδή λιποταξίας στρατιωτών, από τα αντίπαλα στρατόπεδα έχουμε πολλά την περίοδο εκείνη στα μεθοριακά φυλάκια για διάφορους λόγους.

41. Το επίθετο αυτή στη Ραψάνη μένει προς διευκρίνιση. Ίσως είναι Κατσιούρας ή Κουτσούρης που είχε η Ραψάνη. Αγνοούμε την τελική εξέλιξη της υπόθεσης αυτής.

42. Πράγματι, υπάρχει αυτή η τοποθεσία στην Τσαριτσάνη, Βλ. Κοινότητα Τσαριτσάνης, *Η Τσαριτσάνη*, επιμ. ύλης Γ. Α. Αδάμου, Τσαριτσάνη 1989, 471.

43. Αγνοούμε αυτήν, εκτός κι αν πρόκειται για τη Μονή του Αγίου Διονυσίου στο Λιτόχωρο.

Στο επόμενο φύλλο (φ. 496) μαθαίνουμε ότι η συμμορία του Γκούτα μαζί με τον ραψανιώτη αιχμάλωτό τους εμφανίσθηκε στη θέση Κερασιά⁴⁴ του Αργυροπουλίου.⁴⁵

Από την ειδησεογραφία δεν απουσιάζουν και ιδιαίτερος απεχθείς πράξεις, όπως αυτή που δημοσιεύθηκε στο φ. 498/7.11.1899 της ίδιας εφημερίδας και αφορούσε, δυστυχώς, προσπάθεια σεξουαλικής κακοποίησης εκ μέρους του δεκανέα Σκούφου του 7ου Ευζωνικού Τάγματος, που έδρευε στη Ραψάνη, ασελγώντας σε βάρος κάποιου ευζώνου, ο οποίος την επομένη κατήγγειλε το γεγονός στον διοικητή του. Ο δράστης, για ν' αποφύγει τις συνέπειες της πράξης του, λιποτάκτησε και παραδόθηκε στις οθωμανικές Αρχές της Καρυάς, οι οποίες στη συνέχεια τον παρέδωσαν στις τουρκικές αρχές της Ελασσόνας για τα περαιτέρω.

Μολονότι, τυπικά, οι ειδήσεις για τον 19ο αιώνα ολοκληρώνονται με το τέλος του 1899, θεωρώ σκόπιμο να μνημονεύσω την ανακοίνωση που υπάρχει στο φ. 532/2.7.1900 της ίδιας εφημερίδας με τον θέμα: «Σύστασις συλλόγου εν Ραψάνη».

Εν Ραψάνη του Δήμου Ολύμπου συνεστήθη σύλλογος υπό την επωνυμίας «η Πρόοδος». Σκοπός του συλλόγου τούτου είναι η διανοητική ανάπτυξι των εκεί κατοίκων, η αποστολή νέων προς εκμάθησιν βιοτεχνικών τεχνών, οίον αμπελουργίας, οινοποιίας, κηπουρικής, σηροτροφίας κ.λ.π., η σύστασις βιβλιοθήκης, η διδασκαλία πρακτικών γνώσεων, ο καλλωπισμός της Ραψάνης κ.τ.λ. Τη αληθεία επαίνων είνε τόσον οι ιδρυταί του συλλόγου τούτου, όσον και οι κάτοικοι της Ραψάνης, οίτινες μεθ' όλην την κακοδαιμονίαν τους, επροθυμοποιήθησαν όχι μόνον εις την σύστασιν αυτού αλλά και εις την καταβολήν των εισφορών προς ευόδωσιν του σκοπού του Συλλόγου (...). Στη συνέχεια η εφημερίδα απευθύνεται στις αρχές της Λάρισας, οι οποίες φαίνεται ένιωσαν υποτιμητικά και «εχολώθησαν», διότι στο προηγούμενο φύλλο της η *Σάλπιγξ* (531/26.6.1900) τις κατηγόρησε για ολιγωρία και αδιαφορία προς το κοινωνικό σύνολο, ενώ κάποια χωριά επέδειξαν περισσότερο μεράκι.

Κι όμως στο σημείο αυτό η εφημερίδα αδίκησε την πόλη, διότι λίγες μέρες πριν (φ. 526/21.5.1900) δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως Β. Δ. με το οποίο εγκρίθηκε το καταστατικό που έγινε με πρωτοβουλία του νομάρχη Λάρισας για τη σύσταση «Νυκτερινής Λαϊκής Σχολής» και με την οικονομική συνδρομή 2.000 δρχ. του

44. Το τοπωνύμιο αυτό βρίσκεται βόρεια του σημερινού Αργυροπουλίου (στον οικισμό των Σαρακατσάνων) προς τα σύνορα με την Τσαριτσάνη.

45. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1904, σε δημοσίευμα της εφημ. *Σάλπιγξ* (φ. 758/31.10.1904) διαβάσαμε ότι ο διαβόητος ληστής Γκούτας και ο γιος του προθυμοποιήθηκαν να τεθούν στην υπηρεσία της πατρίδας για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον Μακεδονικό Αγώνα. Φαίνεται τους συγκίνησε ο ηρωικός Παύλος Μελάς που έχασε τη ζωή του λίγες μέρες νωρίτερα (13.10.1904) στη Στάτιστα. Πού να φαντασθεί ο Παύλος Μελάς τέτοιο θάνατο, όταν έγραφε στις 6 Απριλίου του 1897 από τη Λάρισα, προς τη γυναίκα του Ναταλία ότι σε λίγα λεπτά τότε θα αναχωρούσε κι αυτός με τον λόχο του ή για το Μπουγάτσι του Τυρνάβου ή για τη Ραψάνη. Φυσικά, δεν πρόλαβε διότι την ίδια ώρα κατέρρεε το ελληνικό μέτωπο στα σύνορα του Νεζερου (Καλλιπεύκης). Βλ. Ναταλία Π. Μελά, *Παύλος Μελάς*, εκδ. «Δωδώνη», Αθήνα - Γιάννινα, 1992, 97, 415.

μεγαλοκτηματία Στεφάνοβικ Σκυλίτση⁴⁶ για τη σχολή αυτή των φτωχόπαιδων της Λάρισας.

Έχω τη γνώμη, τελειώνοντας, ότι με την ψηφιοποίηση πολλών παλαιών εφημερίδων της Λάρισας, που διασώζονται, ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας θα έχει καλύτερη πρόσβαση στις έμμεσες αυτές πηγές που μας παρέχει ο τύπος και θα επεκτείνει το γνωσιολογικό εύρος των ειδήσεών του ακόμη περισσότερο για το παρελθόν του τόπου.⁴⁷

Χαρακτηριστική μαρμάρινη πλάκα του συλλόγου «Η ΠΡΟΟΔΟΣ» (1912) με την ανάγλυφη μορφή περιστρεφείου.

46. Ο μεγιστάνας Στεφάνοβικ - Σκυλίτσης από την Κων/πολη είχε και στη Θεσσαλία τεράστιες εκτάσεις και άλλα ακίνητα, ακόμη και στη Λάρισα. Λόγω δωρεών και παραχωρήσεων γαιών με ευνοϊκούς όρους στους ακτήμονες του Στεφανοβικείου σήμερα Μαγνησίας (παλαιά ονομασία: Χατσήμισι που υπαγόταν τότε στον Δήμο Αρμενίου, πήρε το χωριό τ' όνομά του).

47. Ήδη, όπως πληροφορήθηκα από τον Κώστα Β. Σπανό, έχει ψηφιοποιηθεί το corpus όλων των εφημερίδων στη βιβλιοθήκη της Βουλής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 19ου αι. (1881 -1899)

α/α	έτος έκδοσης	τίτλος της εφημερίδας	εκδότης-διευθυντής
1	1881	Αστήρ της Θεσσαλίας	Αν. Δ. Πεταλάς
2.	1881	Ανεξαρτησία	Φωκ. Τσαπαλίδης
3	1882	Κόραξ	Αθ. Μανωλάκης
4	1882	Ζερζεβούλης	Αθ. Μανωλάκης
5	1883 (;)	Πίνδος	Παν. Κανάς
6	1883 (84)	Ελεύθερος Πολίτης (α' περιο- δος)	Χρ. Γιατράκος
7	1884	Λάρισα	Παν. Κανάς
8	1886	Ομόνοια	Στ. Σουχάρας - Κ. Κομίτσας
9	1886	Ο Βουλευτής του Νομού	Αθ. Μανωλάκης
10	1887	Τέμπη	Παν. Κανάς - Γ. Ραζής
11	1888-89	Ελεύθερος Πολίτης (β' περιο- δος)	Χρ. Γιατράκος
12	1889	Σάλπιγξ	Μιχ. Τσόγκας
13	1890	Πύλη	Στ. Αναστασιάδης
14	1890 (;)	Ισότης	Θρ. Μακρής
15	1891	Γλαύξ	Εμ. Γκίκας
16	1891	Ανεξαρτησία	Περ. Νικολαΐδης
17	1891	Διάβολος	Σωκρ. Γκολφινόπουλος
18	1891	Συνταγματική Πυξίς	Αθ. Χρηστίδης
19	1892	Σάτυρος	Σωκρ. Γκολφινόπουλος
20	1892	Όλυμπος	Βασ. Ρουσόπουλος
21	1893	Μέλλον	Βασ. Ρακόπουλος
22	1893 (1903;)	Αηδών	Κων. Παπαθεοδώρου
23	1896	Κήρυξ (α' περίοδος)	- ;
24	1896	Μικρά Εφημερίς	Θρ. Μακρής
25	1898	Θάρος	- ;
26	1893 (;)	Νέος Αστήρ	- ;

**Το καφενείο του Σ. Ν. Φιλιππίδη στην πλατεία της Ραψάνης.
(Αρχείο Μορφωτικού Συλλόγου Ραψάνης).**